

Нішенко Олександр Володимирович

директор КЗ «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті проаналізовано особливості підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Визначено вплив ідеї гуманізації освіти на підготовку майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Окреслено зміст підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Розкрито основи базових компонентів професійної готовності педагога до навчальної діяльності щодо дітей з особливими освітніми потребами в навчальному закладі. Виділено базові компетенції педагога спеціального закладу загальної середньої освіти, що є основою його навчальної діяльності.

Ключові слова: майбутній педагог, діти з особливими освітніми потребами, підготовка, освітній процес, професійний.

Nishenko Oleksandr Volodymyrovych

director of KZ «Zaporizhzhya special boarding school
«Source» Zaporozhye regional council

FEATURES OF TRAINING FUTURE TEACHERS TO WORK WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The article analyzes the features of training future teachers to work with children with special educational needs. The influence of the idea of humanization of education on the preparation of future teachers to work with children with special educational needs is determined. The content of preparation of future teachers to work with children with special educational needs is outlined. The basics of the basic components of a teacher's professional readiness for educational activities for children with special educational needs in an educational institution are revealed. The basic competencies of a teacher of a special institution of general secondary education, which is the basis of his educational activity, are highlighted.

Key words: future teacher, children with special educational needs, training, educational process, professional.

Постановка проблеми: Процеси демократизації і гуманізації освіти в сучасних умовах вимагають від педагога переосмислення своєї ролі в навчально-виховному процесі спеціального закладу загальної середньої освіти. У цьому значенні особливого сенсу набуває високий рівень професійної готовності педагога, який забезпечує організацію освітнього процесу в умовах сучасного інноваційного розвитку.

У сучасній освітній практиці спостерігається зростання як у якісному, так і в кількісному плані, педагогів спеціальних закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здійснення навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами. У той же час, як стверджують учені

(Л. Блинова, С. Шевченко, Г. Капустіна, Н. Малофєєв та ін.), система вищої професійної освіти на сьогоднішній день не на достатньому рівні забезпечує потребу освітнього процесу в педагогах, готових до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Актуальність: У психолого-педагогічній літературі професійний аспект підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами висвітлено недостатньо. У той час, як проблема якості навчання й підготовки майбутнього вчителя вимагає орієнтації освітнього процесу на формування його готовності до практичної професійної діяльності. Такої думки дотримуються Н. Ничкало, С. Сисоєва, О. Кульчицька та ін., а також ті науковці, які розвивають концепцію інноваційної освіти в професійній підготовці вчителя (В. Орлов, О. Пехота, О. Шестопалюк та ін.).

Проблему професійного зростання педагога спеціального закладу загальної середньої освіти досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені в різні періоди функціонування системи освіти: В. Бондар, О. Гаврилов, Л. Даниленко, Л. Дробот, В. Засенко, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, В. Синьов, Т. Скрипник, Н. Стадненко, О. Татарченко, В. Тарасун, Г. Тимошко, Є. Тонконога, Є. Хриков та ін. [3].

У наш час підготовка майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами набуває особливої актуальності, оскільки на перший план виступає ідея гуманізації освіти. Це розкривається в таких проявах, як емпатія, довіра, співпраця, креативність, заохочення, шанування гідності і прав учня, відкритість, педагогічний оптимізм, психологічна безпека, розвинута культура спілкування тощо. Для того, щоб майбутні педагоги здійснювали особистісно-зорієнтоване навчання треба, щоб завдання, які ставлять перед ними в ході навчальної діяльності, були не тільки зрозумілими, але й внутрішньо прийнятними, тобто щоб вони набули особистісного змісту [1, с. 86].

Мета статті – проаналізувати особливості підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Провідним напрямком розвитку суспільства стає безперервна освіта, яка є обов'язковою умовою стабільної соціалізації. Формування нового підходу до освіти передбачає і нові підходи до управління нею. Нові економічні стосунки формують необхідність оперативно аналізувати оточуюче середовище, внутрішню ситуацію, встановлювати системи зв'язків

між факторами, явищами, бачити перспективу розвитку, брати відповідальність шляхом прийняття відповідних рішень. Освітній заклад як соціальна система стає більш відкритим.

Нині для підвищення особистої конкурентоспроможності людина має навчатися, послідовно підвищувати свою професійну кваліфікацію впродовж усього життя. Актуальним стає питання особистої та професійної самореалізації. Так, у сучасному світі, який швидко змінюється, система освіти має розвивати професійний універсалізм – здатність змінювати сфери та способи діяльності.

Відповідно до цього добре підготовлений фахівець повинен уміти працювати в команді, приймати самостійні рішення, бути ініціативним, бути відкритим до інновацій, психологічно стриманим, готовим до перевантажень, стресових ситуацій, а також уміти знаходити вихід із них. Ці характеристики узгоджуються з ознаками професійної майбутніх фахівців. зокрема галузі Спеціальна освіта.

Зміст підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами має будуватися за двома логічними лініями: логікою навчального предмета як «консервативного» наукового знання і логікою майбутньої професійної діяльності у вигляді диференційованої моделі педагога, як фахівця з описом системи його основних професійних функцій, проблем і завдань [2, с. 15].

Однією з найважливіших вимог, які висуває педагогічна професія сьогодні, є чіткість соціальної і професійної позиції педагогів. Саме в ній учитель виражає себе як суб'єкт педагогічної діяльності. Позиція педагога – це система такого інтелектуального, емоційно-соціального та поведінкового відношення до світу, педагогічної дійсності та педагогічної діяльності конкретно, що є джерелом його активності. Вона визначається, з однієї сторони, вимогами, очікуваннями та можливостями, котрі надає сучасний соціум, а з іншої – дією внутрішніх особистісних джерел активності: переживань, мотивів, цілей педагога, його орієнтації, світогляду, ідеалів тощо. Відповідно до цього в позиції педагога проявляється його особистість, характер соціальної орієнтації, тип громадянської поведінки та діяльності тощо.

Аналіз та узагальнення теоретичних положень сформульованих у цілому ряді досліджень (Б. Ананьєв, Р. Божбанова, К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, Л. Кандилович, Н. Кузьміна, Г. Кручиника, В. Сластьонін та ін.), використання

матеріалів спостережень дають підстави вважати, що професійна готовність педагога до навчальної діяльності щодо дітей з особливими освітніми потребами в навчальному закладі є багатомірним інтегральним станом його особистості, що включає в себе три базових компоненти: мотиваційно-ціннісний, інтелектуальний, емоційно-оцінювальний тощо.

Мотиваційно-ціннісний компонент професійної готовності у своїй змістовій сутності включає сукупність педагогічних цінностей, професійно значимих потреб та інтересів.

Інтелектуальний компонент готовності до професійної діяльності педагога орієнтований на професіоналізм знань і умінь педагога, які і становлять його змістовну сутність.

Емоційно-оцінювальний компонент у своїй змістовій сутності включає вміння управляти діями, із яких складаються професійні обов'язки, самоконтроль, почуття відповідальності за результати педагогічної діяльності.

Вибір у якості базових, зазначених компонентів обумовлений їхньою відповідальністю як основним потенціалам особистості педагога, так і вимогами, і умовами педагогічної діяльності, пов'язаної з навчання школярів з особливими освітніми потребами. Зокрема у цьому виявляється її інтегративний характер, а саме в упорядкованості структури, готовності, погодженості її компонентів, стійкості, стабільності й наступності їхнього функціонування тощо. У силу чого професійна готовність має ознаки, які свідчать про психологічну єдність, цілісність особистості педагога, що забезпечує продуктивність педагогічної діяльності в цілому [3].

Дослідники професійної підготовки майбутніх фахівців виділяють сім груп базових компетенцій педагога спеціального закладу загальної середньої освіти, відповідно до основних особистісних якостей людини:

1. Сприйняття як уміння навчатися. Це уміння охопити сутність ситуації інтуїтивно та швидко, побачити глибину речей, схильність до навчання, відкритість до нового.

2. Взаємозв'язки – інтелект, мова, комунікації: уміння виділяти ціле і бачити зв'язки між частинами, формулювати ідеї й адекватно передавати їх іншим; здатність сприймати й ефективно оцінювати інформацію; уміння встановлювати та підтримувати відносини з колегами та підлеглими, знаходити спільну мову з людьми, пояснювати, навчати, із урахуванням їхнього розвитку.

3. Вибір – чутливість до правильного, адекватного шляху: уміння бути вищим за ментальні догми та приймати точні рішення, з огляду на реальні обставини; уміння приймати стратегічні рішення із дотриманням своїх цінностей; здібність інтуїтивно приймати відповідні рішення за умов дефіциту інформації та часу; здатність бути незалежним від соціальних стандартів і страху оцінювання.

4. Активність як перетворювальна дія і тактична активність передбачає: здатність жити сьогоденням і рухатись уперед, діяти в обраному напрямі всупереч думці людей, іти на виправданий ризик і діяти в критичних ситуаціях.

5. Воля – усвідомленість і вміння концентруватися. Це здатність самостійно приймати рішення, утримувати свою увагу на пріоритетних цілях, зберігати усвідомленість і свободу вибору.

6. Віра в себе, в людей, у світ: віра в свої сили; здатність брати на себе відповідальність, делегувати повноваження, підтримувати своїх колег і підлеглих.

7. Мудрість – відчуття обмежень, часу, дисципліна, витриманість і терпіння; здатність бути бездоганним; толерантність до обмежень інших людей; стримане ставлення до перемог, уміння програвати без відчуття поразки [1, с. 158].

Підготовка майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами відбувається, в основному, через навчальну роботу, покликану розвивати у дітей інтерес до науково-дослідної роботи, установку на творчу діяльність, виробити у майбутніх педагогів відповідні раціональні дії.

Дослідження, присвячені проблемам підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, свідчать, що фахівці мають добре знати спеціальні предмети, вивчити теоретичні положення психології, педагогіки та методики викладання, володіти прийомами практичної педагогіки тощо. Для встановлення зв'язку між педагогічною теорією та педагогічною діяльністю пропонується використовувати моделювання шкільних ситуацій із застосуванням інноваційних технологій тощо.

Для того, щоб навчити майбутніх педагогів працювати за технологіями навчання, які прийшли на зміну традиційним, потрібно зламати усталені стереотипи та привчити їх орієнтуватися на високий загальний розвиток особистості, створення підґрунтя для всебічного гармонійного розвитку,

формування теоретичної свідомості та мислення, передачу дітям не стільки знань, скільки способів розумових дій, виявлення, урахування та розвиток творчих здібностей учнів з особливими освітніми потребами, розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей кожної дитини. Майбутнім педагогам треба розвивати індивідуальність кожної дитини, визнавати її самобутність, самоцінність, індивідуальність тощо.

Важливими умовами, що дають змогу майбутньому педагогу підготуватись до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є: реалізація управлінської взаємодії викладач – студент у процесі підготовки останніх до майбутньої професійної діяльності; педагогічне стимулювання їхньої самоосвіти за допомогою постановки мети і формування позитивного ставлення та інтересу до самостійної роботи; спрямованість освітніх процесів на формування позанавчальних умінь і практичне опанування соціальних методів й прийомів самостійної роботи майбутніх педагогів.

Висновки. Майбутній педагог повинен усвідомлювати свою відповідальність, бути об'єктом особистісного і професійного зростання, вміти досягати нових педагогічних рівнів, бути провідником ідей державотворення, носієм культури.

Отже, у підготовці до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами професійне становлення педагога набуває особливої актуальності і ця підготовка відбувається шляхом індивідуальної науково-методичної роботи, тобто усвідомленої, цілеспрямованої, планомірної та безперервної діяльності, удосконалення власної теоретичної та практичної підготовки.

Перспектива дослідження. У продовженні практичного дослідження особливостей підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами на базі Запорізької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик В. В. Сутність і структура професійної компетентності педагогів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. 2010. 348 с.
2. Володько В. М. Індивідуалізація й диференціація навчання : понятійно-категоріальний аналіз. Педагогіка і психологія. 1997. № 4. С. 9–17.
3. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами. Дефектологія. 1999. № 4. С. 2–8.